

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ВІД ЦИФРОВОГО НАСИЛЬСТВА: МІЖНАРОДНІ НОРМИ ТА РЕАЛІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Барабаш О. О.

ВСТУП

Сучасний світ немислимий без інформаційних технологій. Діти, які дорослішають у цифрових реаліях, мають не просто споживати цифровий контент, а й брати активну участь у формуванні технологічного майбутнього нашої держави – України. Вивчення інформаційних технологій, особливостей штучного інтелекту, вміння аналізувати дані та навички програмування стають не просто бажаними, а необхідними знаннями для успішного життя. Водночас паралельно з оволодінням технічними навичками молодь має бути готовою до відповідального й етичного цифрового життя. Усвідомлення викликів, пов'язаних з використанням цифрових технологій, та вміння ухвалювати зважені рішення в цифровому просторі – не менш важливі компетенції учасників суспільного життя.

Серед таких учасників особливе місце посідають саме діти. Міжнародні й національні правові норми, як основні засади суспільного устрою, забезпечують дітям особливий захист з огляду на їхню природну слабкість і недосвідченість. Так, історія життя американської дівчинки Мері Еллен відкрила очі суспільству й започаткувала правові норми, організації і рухи, які дотепер борються за права дитинства. Історія пов'язана зі жорстоким поводженням з дитиною. Так, у квітні 1874 року у *New York Times* під заголовком «Нелюдське поводження з маленькою бездомницею»¹ було опубліковано свідчення десятирічної Мері Еллен, яка, як виявилось, змалку піддавалася насиллю з боку прийомної сім'ї, її били батогами, днями морили голодом і змушували спати в шафі. Розповідь дівчинки стала «криком душі», що зруйнував мовчання довкола реальності, яку, на жаль, системно ігнорували. Суспільство, побачивши це, вперше усвідомило очевидне: діти також можуть бути жертвами насильства. З того процесу народилася перша у світі установа для захисту дітей – Нью-Йоркське товариство запобігання жорстокому поводженню з дітьми (*New York Society for the Prevention of Cruelty to Children – NYSPCC*). Товариство засноване 1874 року (і зареєстроване

¹ Mr. Bergh Enlarging his sphere of Usefulness. "Inhuman Treatment of a Little Waif." Her treatment – a mystery to be cleared. *New York Times*. 1874. 10 April. URL: https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1874/04/10/79069479.pdf?pdf_redirect=true&ip=0

1875-го). Це перше агентство із захисту дітей у США. Протягом своєї історії NYSPCC прагнуло розробляти і впроваджувати інноваційні програми у сфері психічного здоров'я, права й освіти, які захищають дітей та забезпечують їхній здоровий розвиток². Як зазначає І. Мацелюх «квінтесенцією в цьому напрямку стало ухвалення спеціальних законодавчих актів, які встановлювали регулювання дитячої праці, забороняли її на шкідливих виробництвах, а також прийняття Закону про соціальне забезпечення 1935 року, яким передбачалося фінансування програми допомоги дітям-утриманцям, малозабезпеченим сім'ям, утворення служби опіки над дітьми, яка уповноважувалася здійснювати нагляд за дотриманням прав дитини»³.

Принагідно зазначимо, що сучасне визначення терміна «жорстоке поводження з дитиною» в США міститься у федеральному законі «Child Abuse Prevention and Treatment Act, 1974», який 1988 року став частиною Зводу законів США (титул 42, параграф 67)⁴. У цьому нормативному акті йдеться про те, що «жорстоке поводження з дітьми та нехтування ними» означає «завдання фізичної чи психологічної травми, сексуальне насильство, недбале поводження щодо особи, котра не досягла 18-річного віку, особою, яка відповідає за добробут дитини, за обставин, що вказують на шкоду або загрозу здоров'ю чи добробуту дитини»⁵. При цьому особами яка мають дбати про добробут дитини є саме батьки, оскільки закон саме на них покладає обов'язки щодо їх виховання⁶.

Захист на міжнародному рівні є невіддільною частиною різних правових систем і в усьому світі спирається на схожі принципи людського поводження з дітьми. Проте постійний розвиток засобів комунікації створив особливу сферу людської взаємодії – кіберпростір. Завдяки легкості доступу до цієї сфери діти використовують її як основний засіб комунікації з іншими членами суспільства. Дитяча незрілість і нерозуміння небезпек, які стрімко поширюються в інтернет-просторі, спонукають злочинців використовувати дітей для створення незаконних онлайн-матеріалів, зокрема й дитячої порнографії. Через свою вразливість діти стають мішенню злочинців для досягнення незаконних та аморальних цілей.

² NYSPCC [Офіц. сайт]. URL: <https://nyspcc.org/>

³ Мацелюх І. А. Захист прав дітей у США наприкінці XIX – на початку XX ст.: історичний екскурс. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 51–55. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/9.pdf>

⁴ Child Abuse Prevention and Treatment Act. 1974. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/93/s1191/text>

⁵ Child Abuse Prevention and Treatment Act. 1974. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/93/s1191/text>

⁶ Ryhina O. Unites States: child abuse (historical and legal aspect). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. Vol. 2. P. 76–81. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/774292>

Варто визнати, що чинне законодавство багатьох зарубіжних держав, як і України, є недовершеним у царині боротьби з цією модернізованою формою злочинності. Це можна пояснити недостатньою гнучкістю законодавства, а також наявністю суворих формулювань, оскільки юридичне тлумачення обмежене безпосереднім розумінням правових норм і не забезпечує дітям належний правовий захист. А процес внесення змін до чинного законодавства є дуже повільним, тому правові норми не здатні протистояти поширенню дитячої порнографії. Особливо гостро ці проблеми постають в умовах війни в Україні з боку РФ, коли стерто кордони та з'явилися нові форми насильства, зокрема й пов'язані з онлайн-середовищем, у якому «живуть» сучасні діти.

Справді, зараз простежується доволі швидке поширення насильства над дітьми в інтернеті. Цифровий контент впливає на різні аспекти розвитку дітей, зокрема когнітивні, емоційні й поведінкові їхні здібності. Водночас через незавершений процес формування особистості й самосвідомості діти і є найуразливішими користувачами інтернету, зокрема соціальних мереж. Негативний вплив інтернету на дітей пов'язаний з тим, що він є глобальною мережею, здатною передавати інформацію, яка може бути використана і для розвитку та творення, і для руйнування й деградації дитячої психіки. З одного боку, важко переоцінити позитивний вплив інтернету – він надає доступ до величезного обсягу пізнавального контенту. Діти можуть вивчати нове, розвивати свої навички, отримувати доступ до різноманітних знань. З іншого боку, в інтернеті легко натрапити на контент терористичної, екстремістської, порнографічної, суїцидальної тематики, пропаганду ризикованої поведінки, хибних цінностей та споживання наркотичних речовин тощо. В інтернеті можна легко стати жертвою кібербулінгу, а недотримання заходів безпеки може призвести до витоку особистої інформації як дитини, так і її батьків.

Усе це зумовлює пильну увагу міжнародної спільноти й національного законодавця до вжиття нормативно-правових заходів з безпеки дітей в цифровому просторі. З огляду на зазначене, ця тематика є актуальною та своєчасною для сучасної юридичної науки і становить нові виклики для судової практики.

1. Міжнародно-правові засади захисту прав дитини від цифрового насильства

Цифровий простір – відносно нова і часом вкрай небезпечна територія, особливо коли йдеться про дітей і підлітків. У Всесвітній павутині діти можуть зіштовхуватися, наприклад, з кібербулінгом або сексуальними домаганнями. У більшості країн світу наразі не існує нормативних актів, які б регулювали правові відносини в інтернеті. Донедавна не існувало й відповідних документів на міжнародному рівні.

У преамбулі Конвенції ООН про права дитини (далі – Конвенція) від 1989 року роз'яснюється обов'язок усіх людей поважати гідність дітей і підтримувати їхній добробут⁷. Конвенція декларує захист дітей, що відповідає їхній природній слабкості у фізичному та юридичному значенні. З огляду на це, вона забороняє певні види діяльності, що завдають шкоди благополуччю дітей. Зокрема, закликає всі держави світу запобігати залученню неповнолітніх до актів сексуальної експлуатації та захищати їхню природну чистоту (ст. 19 Конвенції)⁸. Згодом і в Зауваженнях загального характеру № 25 Комітету ООН з прав дитини від 2021 року (п. 3) вказувалося на важливість забезпечення безпечного цифрового середовища для дітей. У них перераховано зобов'язання держав-учасниць щодо запобігання сексуальному насильству над дітьми, щоб захистити їхнє існування в кіберпросторі (пп. 112–113). Отже, ці міжнародно-правові документи безпосередньо стосуються заборони сексуального насильства над дітьми, одним із видів якого є дитяча порнографія.

Утім, незважаючи на позитивний крок у напрямку захисту прав дітей на міжнародному рівні, у Конвенції про права дитини не згадуються права дітей у цифровому світі. А тим часом «діти повинні мати можливість навчатися та грати в безпечному цифровому середовищі», як наголошує професор Філіп Жаффе, представник Комітету ООН з прав дитини⁹. Нагадаємо, що Філіп Жаффе (Philip D. Jaffé), швейцарський професор психології та віцепрезидент Комітету ООН з прав дитини, вивчає наслідки психологічних травм, які пережили діти під час війни в Україні, а також труднощі, з якими ці діти зіштовхуються.

Як зазначають експерти із захисту прав дітей, «сьогодні злочинці отримують вигоду від технологічного прогресу, як-от застосунків та ігор, що забезпечують взаємодію, швидкого обміну файлами, потокового мовлення, криптовалюти, тіньового інтернету і програм сталого шифрування. Водночас вони також отримують вигоду від зазвичай нескоординованих і нерішучих дій з ефективного усунення проблеми з боку технологічного сектору»¹⁰. У цьому контексті важливо згадати про Стратегію з прав дитини на 2022–2027 роки, яка має на меті

⁷ Конвенція про права дитини : міжнар. док. від 20.11.1989 / ООН. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁸ Там само.

⁹ Алексєєнко М. Комітет ООН із прав дитини на захисті дітей, що перебувають у конфлікті з законом України. *Український Центр Порозуміння*. 2011. URL: [https://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02\(16\)/02-Aktualna_tema/160203.pdf](https://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02(16)/02-Aktualna_tema/160203.pdf)

¹⁰ Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для індустрій / Міжнародний союз електров'язку. 2020. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP_Guidelines_Industry_UA_fin66.pdf

розробити заходи для підтримки відповідних положень цієї Стратегічної програми¹¹. У даному напрямі важливими також є Захист прав людини, демократії та верховенства права в цифровому середовищі: проєкт порядку дій Ради Європи у цифровій сфері на 2022–2025 рр., Стратегічний план дій із прав людини та технологій у галузі біомедицини на 2020–2025 роки, Молодіжна стратегія на період до 2030 року, План дій Ради Європи із захисту вразливих груп населення у контексті міграції та пошуку притулку в Європі на 2021–2025 роки¹².

Ми вже згадували вище Зауваження загального порядку № 25 про права дітей у цифровому середовищі (2021), які, по суті, стало доповненням до Конвенції про права дитини¹³. Що важливо, цей документ було підготовлено за підсумками дворічних консультацій за участю представників держав, міжурядових організацій, національних правозахисних установ, громадянського суспільства і дітей. У Зауваженнях, зокрема, ідеться, що «держави безпосередньо відповідальні за здійснення регулятивного нагляду щодо дітей у цифровому світі»¹⁴. Влада країн також має забезпечувати дотримання прав дітей в інтернеті всіма учасниками суспільного життя. Вважаємо слушною думку відомої британської правозахисниці Бібан Кідрон, що права дітей мають поширюватись і на цифровий світ: «Мене дивує, що так було не завжди, що ми чомусь не згадували про права дітей у той час, як цифрові технології розвивалися й займали щораз більше місця в нашому житті». Зараз правозахисниця очолює фонд Rights Foundation, який займається реформуванням цифрового простору на користь дітей та молоді.

2. Характеристика дитячого насильства в цифровому просторі

У нинішній реальності спостерігаються нові підходи до суспільних процесів. Так, у XXI столітті в умовах активної популярності процесу цифровізації дедалі більших обертів набирає й діяльність людини в інтернет-спільнотах, які, на перший погляд, забезпечують умови вільної рівноправної комунікації та просування суспільно важливих цінностей та ініціатив, а з іншого – провокують неправомірну поведінку і спотворюють об'єктивну дійсність. Поширена цифровізація і

¹¹ Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022–2027): “Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation” / Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF). URL: <https://rm.coe.int/cdenf-unofficial-translation-into-ukrainian/1680aca358>

¹² Ibid.

¹³ Зауваження загального порядку № 25 (2021) Комітету ООН з прав дитини про права дітей у цифровому середовищі від 02.03.2021. UN Doc CRC/C/GC/25. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g21/053/43/pdf/g2105343.pdf>

¹⁴ Там само.

диджиталізація суспільних процесів сприяли збільшенню їхньої ефективності, забезпечивши цим прозорість сфер комунікації.

Соціокультурна трансформація суспільних відносин під тиском цифрових технологій сформувала нову комунікаційну модель, завдяки якій більшість людей отримала доступ до безлічі суспільних благ і державних послуг. Цей процес обумовлений формуванням нових форм медіа (інтернет-видання, соціальні мережі – Facebook, Instagram, месенджери, YouTube тощо). При цьому окремою цільовою групою в інтернет-мережі є діти та молодь, які активніше схоплюють нові цифрові правила, тренди і технології. Серед таких трендів особливе місце належить такому негативному явищу, як дитяча порнографія. Так, у липні 2025 року оперативники Департаменту кіберполіції спільно зі слідчими Головного слідчого управління Національної поліції України, за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора та у взаємодії з правоохоронними органами Франції і США, викрили транснаціональну злочинну схему, пов'язану з функціонуванням незаконної інтернет-інфраструктури на території України. Зловмисники збували наркотики й розповсюджували дитячу порнографію через низку онлайн-платформ. Обладнання, з якого в український сегмент потрапляло до 70 % забороненого контенту, належить громадянину Франції¹⁵.

Серйозність проблеми дитячої порнографії спонукає вчених аналізувати її з погляду кримінального права і психології. Під дитячою порнографією розуміють сексуальні дії, зокрема й експлуатацію дитини в інтересах гвалтівника або іншої особи¹⁶. Відповідно, основні ознаки дитячої порнографії такі: вчинення дій сексуального характеру, які передбачають залучення неповнолітніх до сексуальних контактів, незалежно від їхньої згоди або ступеня фізичної зрілості; вчинення насильства щодо дітей, яким не виповнилося 18 років; наявність особи, яка має владу над жертвою, що дає змогу їй здійснювати сексуальну експлуатацію жертви; наявність вигодонабувача, який використовує дитячу порнографію у фінансовому або моральному відношенні¹⁷.

¹⁵ Поліцейські припинили діяльність серверів, пов'язаних із поширенням дитячого порно в українському сегменті інтернету. *Національна поліція України : вебсайт*. 2025. 15 лип. url: <https://cyberpolice.gov.ua/news/policzejski-prypynyly-diyalnist-serveriv-povyazanyx-iz-poshyrennyam-dytyachogo-porno-v-ukrayinskomu-segmenti-internetu-8002/>

¹⁶ Kirk-Provencher K. T., & Jeglic E. L. Child Maltreatment: Child Sexual Abuse. *Shackelford T. K. (Ed.). Encyclopedia of Domestic Violence*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-03085493-5_1871-1

¹⁷ Лесь І. О. Характерні ознаки жертви дитячої порнографії. *Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 172–174. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/52.pdf

Безперечним є той факт, що стрімкий розвиток комунікацій у кіберпросторі призвів до збільшення частки дитячої порнографії, оскільки полегшив злочинцям доступ до малолітніх жертв. За допомогою інноваційних технологій, таких як аватари і штучний інтелект, злочинці можуть заманити дітей у мережу й занурити їх у світ сексуального насильства¹⁸. Онлайн-експлуатація порушує принципи забезпечення безпечного середовища для дітей у кіберпросторі. Більше того, анонімність інтернет-користувачів дає змогу правопорушникам таємно і повсюдно розширювати сферу своєї діяльності¹⁹. Завдання зловмисників полегшується завдяки дитячій цікавості до незнайомих. Водночас цифрові технології можуть полегшити судове переслідування таких правопорушників, оскільки дають змогу правоохоронним органам збирати цифрові докази сексуального насильства над дітьми. Це також полегшує доступ до правосуддя жертвам. Судові органи вже успішно впроваджують цифрові технології в судочинство. Співробітники поліції, прокурори й судді у різних цифрових середовищах здійснюють пошук доказів незаконного сексуального насильства над дітьми, щоб притягнути винних до відповідальності за скоєне й покінчити з їхньою безкарністю. «В КК України немає ні тлумачення поняття “кібернасильство”, ні його видів. Звісно, варто, щоб законодавець передбачив необхідні формулювання в кримінальному законі України для правильної кваліфікації злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством у цифровому середовищі»²⁰, – слушно наголошує суддя Верховного Суду Н. Марчук.

Дії, що містять сексуальну експлуатацію дитини, підпадають під категорію «жорстоке поводження з дітьми», оскільки з погляду медицини, природи й особливостей організму дитина ще не готова до сексуальних стосунків²¹. Окрім того, залучення неповнолітніх до сексуальних дій порушує прийняті в суспільстві стандарти щодо таких дій, і це дає змогу кваліфікувати їх як жорстоке поводження з дітьми. Іноземні вчені, досліджуючи сексуальну поведінку дитини, стверджують, що дитина, яка зазнала насильства, зазвичай не розуміє незаконної сутності такої діяльності і не може висловити своєї явної

¹⁸ Noll J. G., & Roitman M. Applying Innovative Methods to Advance the Study of Youth At-Risk for Internet-Initiated Victimization. *Shenk C. E. (Ed.). Innovative Methods in Child Maltreatment Research and Practice*, Child Maltreatment Solutions Network. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3031-33739-0_3

¹⁹ Ibid.

²⁰ Суддя ВС окреслила виклики в забезпеченні кримінальної відповідальності за сексуальне насильство в цифровому середовищі. *Верховний Суд : вебсайт*. 2024. 6 верес. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1662450/>

²¹ Brunton R. Child Abuse: Definitions, Prevalence, and Considerations in Assessment. *Brunton R., & Dryer R. (Eds.). Perinatal Care and Considerations for Survivors of Child Abuse*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-33639-3_2

згоди. Зокрема, за даними, наведеними в літературі, 2021 року сексуального насильства зазнали 20,4 % дітей у Північній Америці, 28,8 % в Австралії, 18,9 % в Африці та 22,4 % в Південній Америці²². Ці цифри відображають значне поширення цього злочину, який завдає дітям фізичної і психологічної шкоди.

В Україні з початком повномасштабного вторгнення зросла кількість випадків сексуального й домашнього насильства, особливо проти дітей. Так, «у 2023 році кількість дітей, що постраждали від сексуального насильства, перевищила 800 осіб. За 9 місяців 2024 року цей показник уже досяг рівня 2022 року. Особливо тривожним є той факт, що значна частина цих злочинів вчиняються в родині – рідними людьми, яким діти довіряють»²³. Війна дійсно призводить до закономірного зростання злочинності через соціально-економічний і психологічний стрес, який впливає на поведінку людей, призводячи до збільшення випадків домашнього насильства та сексуальних злочинів, що є типовим явищем для країн в умовах збройних конфліктів²⁴.

Сексуальне насильство травмує психіку й особистість дитини, оскільки ставить під загрозу уявлення дітей про норми людського життя та відповідну сексуальну поведінку²⁵. Сексуалізація дитинства позбавляє жертв віри в захист з боку держави й суспільства, руйнує їхню чистоту і невинність. У цьому полягає жорстокий вплив цифрового світу на дітей. Насильницьке залучення неповнолітніх до сексуальних відносин завдає серйозної шкоди їхньому фізичному і психічному здоров'ю; нерідко наслідком є смерть дитини. Страх і тривога, які відчують жертви під час жорстокого поводження, негативно впливають на психологічний розвиток особистості дитини та її соціальну поведінку. Більше того, тяжкість наслідків жорстокого поводження залежить від його характеру, тривалості, а також від того, чи транслюється воно публічно, чи залишається в таємниці. Усі ці чинники формують особливості особистості й менталітету сучасних дітей.

²² Ibid.

²³ Ребрик О. за час великої війни в Україні зросла кількість випадків сексуального та домашнього насильства, особливо проти дітей. *Громадське радіо*. 2024. 11 листоп. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/11/11/za-chas-velykoi-viny-v-ukraini-zroslo-kilkist-vypadkiv-seksualnoho-ta-domashnoho-nasylstva-osoblyvo-proty-ditey>

²⁴ Там само.

²⁵ Brunton R. Child Abuse: Definitions, Prevalence, and Considerations in Assessment.

3. Найкращі інтереси дитини як основа захисту прав дитини в цифровому просторі

Стаття 3 Конвенції ООН про права дитини зобов'язує держави-учасниці приділяти першочергову увагу інтересам дітей. Окрім того, ст. 9 дозволяє в разі вчинення насильства розлучати дитину з батьками для забезпечення її інтересів²⁶. Цей загальноприйнятий принцип найкращого забезпечення інтересів дитини відображає важливість концепції взаємодії суспільства і дитини.

Інтереси дітей лежать в основі національної й міжнародної політики в цій сфері. Більше того, у Зауваженні загального характеру № 14 (2013) зазначається, що ця норма відображає основні цінності Конвенції з огляду на її обов'язковий характер для держав-учасниць. Фактично принцип пріоритетності найкращих інтересів дитини створює юридичний захист від порушень прав дітей. У тому ж контексті Європейська комісія роз'яснює, що концепцію найкращого забезпечення інтересів дитини (best interest of the child – BIC) треба розглядати як основний принцип міжнародної, регіональної і внутрішньої політики та стратегій держав²⁷. Для забезпечення гідності і процвітання дітей у Європейському Союзі (далі – ЄС) ця концепція включена до ст. 24 (2) Хартії основних прав Європейського Союзу²⁸. У згаданих правових документах ця концепція розглядається як визначальний чинник обґрунтованості й ефективності державної політики, що стосується дітей. Такий самий порядок встановлюється при взаємодії окремих осіб з дітьми. Законність взаємодії з дитиною залежить від дотримання суб'єктом взаємодії принципу найкращого забезпечення інтересів дитини; за порушення цього принципу передбачено кримінальну відповідальність.

Наприклад, Кримінальний кодекс Німеччини (StGB) містить спеціальну норму про кібергрумінг. У § 176 StGB, який присвячений сексуальному насильству над дітьми, передбачено пункт, який карає будь-які спроби встановити контакт із дитиною до 14 років у мережі з метою схиляння до сексуальних дій. Таке діяння карається позбавленням волі терміном від 3 місяців до 5 років. Французьке кримінальне законодавство одним із перших у Європі запровадило відповідальність за злочинні дії в інтернеті стосовно дітей, так званий онлайн-грумінг. Ще 2007 року до Французького кримінального кодексу було додано статтю 227-22-1, яка передбачає покарання за те, що повнолітній робить сексуальні пропозиції неповнолітньому віком до

²⁶ Конвенція про права дитини.

²⁷ Best interests of the child (BIC) (European Commission: Migration and Home Affairs). URL: <https://clck.ru/3MGoCV>

²⁸ Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25

15 років або особі, що видає себе за такого, через електронні комунікації. Санкція за таке діяння становить до 2 років позбавлення волі та штраф 30 000 євро²⁹. У Нідерландах кримінальну заборону онлайн-грумінгу було введено з 1 січня 2010 року на виконання міжнародних зобов'язань (Ланзаротська конвенція, директива ЄС³⁰). Стаття 248е Кримінального кодексу Нідерландів передбачає відповідальність за організацію зустрічі дорослим з особою, про яку він знає або припускає, що їй немає 16 років, з наміром вчинити щодо неї сексуальне насильство, – у разі, якщо вжито будь-яких підготовчих дій для такої зустрічі. Максимальна санкція становить 2 роки позбавлення волі або великий штраф.

Механізм захисту прав дитини в цифровому просторі побудований на європейському досвіді, який держави черпають насамперед із практики Європейського суду з прав людини. Так, справа «AG v Williams» (2023, пп. 6, 12), що стосується сексуального насильства над дітьми, призвела до обговорення принципу відкритого правосуддя. У судовому рішенні було зазначено, що основоположний принцип публічного відправлення правосуддя не є абсолютним; суд може відхилити його відповідно до інтересів позивача. Концепція найкращих інтересів дитини передбачає, що належне здійснення правосуддя не вимагає проведення публічного слухання у справі про сексуальне насильство. Отже, суд має право виключити публічні слухання в таких справах³¹. Більше того, суд зберіг за собою право обмежувати публікацію матеріалів справи без шкоди для своїх повноважень щодо проведення закритих слухань. Ці повноваження є процесуальною гарантією здійснення правосуддя з урахуванням інтересів дитини, оскільки створюють для жертви спокійну обстановку в суді, що відповідає психологічним потребам дитини. Тож дотримання керівних принципів утримання дітей під вартою лежить в основі судового захисту дітей.

Окреслене судове рішення розвиває концепцію найкращих інтересів дитини в цифровому просторі та створює унікальний механізм захисту дітей в інтернеті.

Концепція найкращого забезпечення інтересів дитини відображає ті принципи, які повинні враховуватися при впровадженні послуг або продуктів, що стосуються дітей. Вони визначаються кількома чинниками, наприклад, безпекою і благополуччям дитини. Концепція

²⁹ France. Code pénal, article 227-22-1. Version en vigueur depuis le 23 avril 2021. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000043409180

³⁰ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: міжнар. док. від 25.10.2007. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

³¹ Crown Prosecution Service (CPS). (2019, 17 January). Hearings in Private ('In Camera'). URL: <https://clck.ru/3MGoSg>

покликана гарантувати максимальну відповідність інтересів дитини та інших членів суспільства. У межах цієї концепції у правовій сфері було розроблено динамічний підхід до самовизначення дитини щодо відповідності вимогам БІС³². Отже, діти мають права, які покликані якнайкраще гарантувати їхні інтереси та представляти їх на розгляд суспільства. Мета цієї стратегії – дати можливість дітям, які зазнали насильства, виступити проти своїх кривдників, особливо у разі домашнього насильства. БІС повинен мати широку правову підтримку, що виходить за межі простого забезпечення життя дитини і гарантує її якість. Тож БІС охоплює забезпечення основних життєвих потреб дітей, і фізичних, і психологічних, за допомогою ефективних механізмів, які підвищують відповідну якість цих потреб.

Залучення дітей до незаконної діяльності, чи то силою, чи то обманом, не відповідає принципам дотримання чистоти дитинства, оскільки більшість жертв можуть не усвідомлювати аморальності контенту, для створення якого їх використовують. Така діяльність суперечить інтересам дітей, оскільки позбавляє їх необхідного емоційного й соціального захисту. Окрім того, серйозні фізичні і психологічні наслідки сексуальних контактів для дітей перешкоджають їхньому нормальному соціальному й розумовому розвитку і позбавляють можливості повноцінно брати участь у житті суспільства. Наслідком є спотворення особистості. Тож це небезпечне діяння ставить під загрозу такі фундаментальні цінності, як благополуччя і безпека дитини. З практичного погляду розглянута концепція відображає інтереси всього суспільства, оскільки діти є основними учасниками суспільних процесів. Отже, боротьба з насильством над дітьми в цифровому просторі має бути однією з основних цілей діяльності держави та пріоритетним інтересом усього суспільства.

ВИСНОВКИ

Інтернет є хорошим ресурсом та відмінним джерелом інформації для дорослих та дітей. Завдяки Інтернету людина має доступ до нескінченного потоку інформації, має змогу користуватися такими ресурсами, як енциклопедії, доступ до бібліотек та інших цінних матеріалів. Окрім того як показує сучасна практика академічна успішність вища у дітей, які мають вільний доступ до комп'ютерів. Взаємодія з комп'ютерами стимулює розвиток візуального інтелекту та зорово-моторної координації. У той же час Інтернет несе небезпеку,

³² Eekelaar J. The interests of the child and the child's wishes: The role of dynamic self-determinism. *Kilkelly U. Children's rights* (1st ed.). London : Routledge, 2017. P. 129–148. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315095769-8>; Levesque R. J. R. *Best Interests of the Child. Encyclopedia of Adolescence*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-32132-5_666-2

завдаючи соціально-психологічної шкоди, штовхаючи дітей до ізоляції від реального життя. Надмірне захоплення Інтернетом може призвести до інтернет-залежності, що негативно позначається на академічній успішності дитини, відносинах із сім'єю та психологічному здоров'ю. Як легко діти можуть знайти корисну інформацію в Інтернеті, з такою ж легкістю можуть отримати доступ до негативної інформації, вступити у взаємодію з людьми, з якими вони не повинні контактувати.

Проблеми насильства над дітьми в Інтернеті та інших злочинів, пов'язаних із залученням неповнолітніх до шкідливого цифрового контенту є доволі значущими, оскільки ставлять під загрозу благополуччя дітей і нівелюють пріоритет найкращих інтересів дитини. Онлайн-насильство є небезпечною формою насильства над дітьми, що використовує довіру та психологічне маніпулювання жертвою в цифровому середовищі. Міжнародні стандарти визнають онлайн-насильство кримінальним діянням, а низка держав виробили ефективні правові інструменти його припинення. Вирішення означених проблем є визначальним чинником усіх політичних процесів в державі, що стосуються дітей. Забезпечення захисту дітей від насильства в цифровому просторі – це спільне завдання держави, суспільства та міжнародних інституцій. У цих процесах велика роль належить саме судовій системі які уповноважені застосувати правові норми, які є основою концепції найкращих інтересів дитини як на рівні чинного законодавства так і на міжнародному, зокрема й практики ЄСПЛ.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні проведено аналіз проблем насильства над дітьми в цифровому просторі. Акцентовано на міжнародних механізмах захисту прав дитини, зокрема практики ЄСПЛ. Вказано на існуючі загрози щодо дітей, які піддалися насильству в умовах війни в Україні. Зазначено, що цифровий контент впливає на різні аспекти розвитку дітей, зокрема когнітивні, емоційні й поведінкові їхні здібності. Водночас через незавершений процес формування особистості й самосвідомості діти і є найуразливішими користувачами інтернету, зокрема соціальних мереж. Наголошено, що онлайн-експлуатація порушує принципи забезпечення безпечного середовища для дітей у кіберпросторі. Зроблено висновок, що забезпечення захисту дітей від насильства в цифровому просторі – це спільне завдання держави, суспільства та міжнародних інституцій. У цих процесах велика роль належить саме судовій системі які уповноважені застосувати правові норми, які є основою концепції найкращих інтересів дитини як на рівні чинного законодавства так і на міжнародному. Очікувані результати включають кілька ключових аспектів, серед яких: розкриття розуміння понять та визначень корисного та шкідливого цифрового контенту; підвищення обізнаності батьків та вчителів щодо

ризиків, пов'язаних з цифровим оточенням дітей; здійснення аналізу впливу цифрового контенту на дітей та підлітків, що допоможе сформувати збалансовані підходи до використання цифрових технологій у вихованні та навчанні; розробка комплексу практичних рекомендацій щодо підвищення цифрової грамотності для батьків та вчителів, включаючи методи та інструменти для захисту дітей від шкідливого контенту, що допоможе створити безпечне цифрове середовище для дітей в Україні.

Література

1. Алексєєнко М. Комітет ООН із прав дитини на захисті дітей, що перебувають у конфлікті з законом України. *Український Центр Порозуміння*. 2011. URL: [https://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02\(16\)/02-Aktualna_tema/160203.pdf](https://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02(16)/02-Aktualna_tema/160203.pdf) (дата звернення: 02.09.2025).
2. Зауваження загального порядку № 25 (2021) Комітету ООН з прав дитини про права дітей у цифровому середовищі від 02.03.2021. UN Doc CRC/C/GC/25. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g21/053/43/pdf/g2105343.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).
3. Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для індустрій / Міжнародний союз електрозв'язку. 2020. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP_Guidelines_Industry_UA_fin66.pdf (дата звернення: 02.09.2025).
4. Конвенція про права дитини : міжнар. док. від 20.11.1989 / ООН. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 02.09.2025).
5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : міжнар. док. від 25.10.2007. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 02.09.2025).
6. Лесь І. О. Характерні ознаки жертви дитячої порнографії. *Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 172–174. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/52.pdf (дата звернення: 02.09.2025).
7. Мацелюх І. А. Захист прав дітей у США наприкінці XIX – на початку XX ст.: історичний екскурс. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 51–55. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/9.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).

8. Поліцейські припинили діяльність серверів, пов'язаних із поширенням дитячого порно в українському сегменті інтернету. *Національна поліція України : вебсайт*. 2025. 15 лип. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/policzejski-prypynyly-diyalnist-serveriv-povyazanyh-iz-poshyrennyam-dytyachogo-porno-v-ukrayinskomu-segmenti-internetu-8002/> (дата звернення: 02.09.2025).

9. Ребрик О. За час великої війни в Україні зросла кількість випадків сексуального та домашнього насильства, особливо проти дітей. *Громадське радіо*. 2024. 11 листоп. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/11/11/za-chas-velykoi-viyny-v-ukraini-zroslo-kilkist-vypadkiv-seksualnoho-ta-domashnoho-nasylstva-osoblyvo-proty-ditey> (дата звернення: 02.09.2025).

10. Суддя ВС окреслила виклики в забезпеченні кримінальної відповідальності за сексуальне насильство в цифровому середовищі. *Верховний Суд : вебсайт*. 2024. 6 верес. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1662450/> (дата звернення: 02.09.2025).

11. Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25 (дата звернення: 02.09.2025).

12. Best interests of the child (BIC) (European Commission: Migration and Home Affairs). URL: <https://clck.ru/3MGoCV> (viewed on 02.09.2025).

13. Brunton R. Child Abuse: Definitions, Prevalence, and Considerations in Assessment. *Brunton R., & Dryer R. (Eds.). Perinatal Care and Considerations for Survivors of Child Abuse*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-33639-3_2 (viewed on 02.09.2025).

14. Child Abuse Prevention and Treatment Act. 1974. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/93/s1191/text> (viewed on 02.09.2025).

15. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022–2027): “Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation” / Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF). URL: <https://rm.coe.int/cdenf-unofficial-translation-into-ukrainian/1680aca358> (viewed on 02.09.2025).

16. Crown Prosecution Service (CPS). (2019, 17 January). Hearings in Private (‘In Camera’). URL: <https://clck.ru/3MGoSg> (viewed on 02.09.2025).

17. Eekelaar J. The interests of the child and the child’s wishes: The role of dynamic self-determinism. *Kilkelly U. Children’s rights* (1st ed.). London : Routledge, 2017. P. 129–148. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315095769-8> (viewed on 02.09.2025).

18. France. Code pénal, article 227-22-1. Version en vigueur depuis le 23 avril 2021. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000043409180 (viewed on 02.09.2025).

19. Kirk-Provencher K. T., & Jeglic E. L. Child Maltreatment: Child Sexual Abuse. *Shackelford T. K. (Ed.). Encyclopedia of Domestic Violence*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-03085493-5_1871-1

20. Levesque R. J. R. Best Interests of the Child. *Encyclopedia of Adolescence*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-32132-5_666-2

21. Mr. Bergh Enlarging his sphere of Usefulness. “Inhuman Treatment of a Little Waif.” Her treatment – a mystery to be cleared. *New York Times*. 1874. 10 April. URL: https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1874/04/10/79069479.pdf?pdf_redirect=true&ip=0 (viewed on 02.09.2025).

22. Noll J. G., & Roitman M. Applying Innovative Methods to Advance the Study of Youth At-Risk for Internet-Initiated Victimization. *Shenk C. E. (Ed.). Innovative Methods in Child Maltreatment Research and Practice, Child Maltreatment Solutions Network*. Springer Nature Switzerland AG. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3031-33739-0_3

23. NYSPCC [Офіц. сайт]. URL: <https://nyspcc.org/> (viewed on 02.09.2025).

24. Ryhina O. Unites States: child abuse (historical and legal aspect). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. Vol. 2. P. 76–81. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/774292> (viewed on 02.09.2025).

Інформація про автора:

Барабаш Ольга Олегівна,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії актуальних проблем
правозастосовної

та правоохоронної діяльності

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності

Львівського державного університету внутрішніх справ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2666-9696>

Scopus Author ID: 57194699372